

Een familieverhaal.

Boven aan de trap van het huis van mijn opa, hangt zolang ik mij kan herinneren een foto van zijn vader Albert. Ondanks de zwart/wit foto is te zien dat hij staalblauwe ogen had, net als zijn nakomelingen. In de familie ging destijds het verhaal dat hij met het hele gezin naar Argentinië was geëmigreerd en die hele onderneming op een fiasco was uitgelopen. Met financiële hulp van familie en vrienden keerde het gezin berooid als dekpassagiers naar Nederland terug. Mijn opa was toen elf jaar. Bij die twee zinnen bleef het. Opa vertelde wel zijn vele verhalen over zijn lange verblijf in Indië. Het land waar hij zielsveel van hield.

Enige tijd geleden besloot ik op zoek te gaan naar dat verhaal. Veel informatie is op internet te vinden. Ik kwam ook meer te weten door familieleden. Bij toeval ontdekte ik een kleine begraafplaats in Velp met een behoorlijk aantal graven van de familie Budel. Zelfs dat van mijn betovergrootouders bleek nog intact en tot mijn verrassing ligt hun zoon Albert daar ook bij in.

Op een passagierslijst van het ss Edam II van de Nederlandsch Amerikaansche Stoomvaartmaatschappij, de voormalige Holland Amerikaanlijn vond ik alle namen van het gezin.

Houtzagerij annex woning aan de Rozendaalse Beek te Velp

Mijn overgrootvader Albert Budel had een houtzagerij aan de Rozendaalse Beek, vlakbij bij de Oude Jan in Velp. De tweede helft van de 19^e eeuw was geen gemakkelijke tijd voor het gezin van Albert en zijn vrouw Christina. Twee van de acht kinderen waren al op heel jonge leeftijd overleden en de negende was opkomst. In 1878 ontstond er een landbouwcrisis die werd veroorzaakt door een overvloedig aanbod van goedkoop graan en andere gewassen uit

de VS. In diezelfde periode werd Nederland getroffen door een vergelijkbare pandemie als die van Covid19, ook wel de Russische- of Aziatische griep genoemd, die Wereldwijd de levens van zo'n 5% van de bevolking eiste.

De zaken gingen al een tijd niet goed en het was beslist geen vetpot. Er moest iets gebeuren om de situatie te verbeteren. Op een dag was het laatste varken geslacht en volgens Katholiek gebruik was de mooiste ham altijd eerst voor meneer pastoor. De beurt viel aan mijn opa, de toen tienjarige Richard, om deze naar de pastorie te brengen. Onderweg bedacht hij zich echter, rende terug naar de schuur en sloeg in blinde woede met een bijl de prachtige ham aan stukken. "Als wij niks te vrèten hebben, dan jij ook niet!", moet hij daarbij woedend geschreeuwd hebben.

Het water stond Albert inmiddels aan de lippen en uiteindelijk liet hij zich na enige tijd ook maar eens informeren over kansen in dat verre Argentinië. Verhalen daarover deden in die tijd al geruime tijd in West Europa de ronde en het moet hem allemaal heel aantrekkelijk in de oren hebben geklonken, temeer daar allerlei voordelen zoals gratis overtocht voor het hele gezin, opvang in een hotel met kost en inwoning voor de eerste dagen in Buenos Aires, gratis vervoer naar de plaats van bestemming en tevens goedkoop land in het vooruitzicht werden gesteld! Hij voldeed aan praktisch alle voorwaarden. Je moest o.a. een vak verstaan of tot de boerenstand behoren. Het moest toch mogelijk zijn om daar een nieuw bestaan op te bouwen.

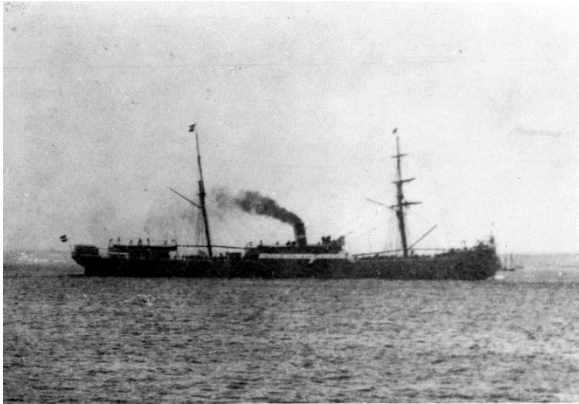
De Argentijnse regering had al enkele jaren in verschillende Europese landen kantoortjes geopend van waaruit wervingsacties werden georganiseerd om emigranten aan te trekken voor hun agrarische sector. "Gobernar es popular" (regeren is bevolken), was het motto. In dat tijdsbeeld kan het heel wel mogelijk zijn geweest dat Albert uit pure wanhoop om met zijn gezin te overleven ten prooi is gevallen aan de mooie verhalen en beloften van één van de vele ronselaars, die alles in het werk stelde een vette bonus op te strijken met de inschrijving van dit grote gezin. In Europa waren dit soort lieden volop aanwezig en vanuit de overheid was er maar weinig controle op.

Albert besloot om met het hele gezin naar dat "beloofde land" te emigreren om daar een nieuw bestaan op te bouwen. In het kleine dorp zal er zeker met gefronste blik naar gekeken zijn. Er gingen namelijk al berichten rond, dat mede door de verschrikkelijke verhalen van hen die berooid en teleurgesteld waren teruggekeerd zo langzamerhand aan de grootste toestroom van emigranten een einde kwam.

De houtzagerij bleef waarschijnlijk in handen van familieleden. Alles wat mee mocht en moest werd ingepakt. Zeven weken voor vertrek beviel Christina nog van dochter Anna. Vreemd dat op de passagierslijst haar leeftijd genoteerd stond als 6 maanden terwijl zij bij vertrek slechts twee maanden oud was.

In maart 1890 vertrok het gezin, uitgezwaaid door familie en vrienden. Hier en daar liepen de emoties hoog op, want zouden zij elkaar ooit nog terugzien? In de haven van Amsterdam

bood de Edam II, het schip waarop zij aan boord zouden gaan, een imposante aanblik. Het was een stoom/zeilschip, gebouwd in opdracht van de NASM, de voorloper van de latere Holland Amerika lijn H.A.L.

ss Edam II

Een gemakkelijke reis zou het niet worden en zeker niet als je het met de huidige manier van reizen vergelijkt. Het schip was ingedeeld in een kleine 1e klas en een grote 3e klas voor totaal 424 passagiers. In de 3e klas was slechts één “gemak”, zoals men destijds de W.C. noemde voor 100 man en één voor 50 vrouwen, maar op deze reis waren er slechts 57 derde klas passagiers aan boord. Naast enkele alleen -en samen reizende mannen en vrouwen waren er zeven gezinnen met kinderen, waarvan de Budels het grootste vormde. Voor Christina was het een hele opluchting dat er op het schip een arts aanwezig was, die zonder onderscheid alle zieken moest helpen en gratis geneesmiddelen verstreekte. De arts kwam twee keer per dag langs en hield goed in de gaten of er zich geen tekenen van besmettelijke ziekten voordeden. Aan zuigelingen, moeders met zuigelingen en heel jonge kinderen werd duurzame melk verstrekt. Opmerkelijk was het ontbreken van de 2e klasse. Tussendeks waren de compartimenten voor de 3e klaspassagiers van elkaar gescheiden door demontabele houten schotten. Op die manier kon er lading mee terug worden genomen. Deze zogenaamde hutten waren klein en slechts voorzien van één enkele patrijspoort. Op het tussendek zat je achter de machinekamer het merendeel van de reis in de herrie, terwijl de 1e klaspassagiers in betrekkelijke stilte heerlijk bovendeks van het uitzicht en de frisse lucht konden genieten.

Langzaam verdween op die 15e maart de Hollandse kust uit zicht, waarvan de aanblik een dubbel gevoel moet hebben gegeven. Aan de ene kant lonkte het grote avontuur naar een betere toekomst met daartegenover een diep knagende twijfel of er wel goed aan werd gedaan alles achter te laten. Vijf lange weken zat men op elkaar gepakt. Vooral in het begin van de reis zorgde de deining voor een gevoel van zeeziekte. Bij het verlaten van Het Kanaal leek het schip een paar keer ergens tegenaan te varen. De bemanning noemde dat lachend “Paaltjes pikken”, wat werd veroorzaakt door de verandering in golflengte op de scheiding van Het Kanaal en de Atlantische Oceaan. Onderweg werden de havens; Dover, Boulogne en via de Golf van Biskaje La Coruña in het noorden van Spanje, Lissabon en Las Palmas

aangedaan om te foerageren en kolen te bunkeren. Daarna begon de grote oversteek naar Montevideo en vervolgens nog drie dagen naar Buenos Aires in Argentinië. Nachtrust en de maaltijden braken enigszins het ééntonige leven aan boord. Gelukkig hoefden de passagiers niet meer zoals voorheen voor eigen proviand te zorgen. Het middagmaal bestond uit stevige Hollandse kost. Ondertussen vermaakten de kinderen uit diverse gezinnen zich met elkaar, alhoewel zij beslist niet bovendecks mochten komen zullen zij dat juist als een uitdaging hebben gezien. Tegen eind april kwam de kust van Zuid-Amerika inzicht. De aankomst in Buenos Aires was verre van gemakkelijk. De haven was nog niet helemaal klaar, zodat de Edam enkele mijlen uit de kust voor anker moest. Het was direct gedaan met de betrekkelijke rust waaraan men in die weken aan boord gewend was geraakt. Agenten van de zogenaamde Inmigración kwamen aan boord om van alles te controleren. Tijdens het ontschepen dat in étappes plaats vond en voor het nodige oponthoud zorgde, moest iedereen zelf zorgdragen voor de bagage. Het was een hele zorg om elk gezinlid veilig aan land te krijgen en elkaar daarbij niet in die drukte kwijt te raken. Met de kleine Anna had moeder Christina haar handen vol. Ze had de reis wel doorstaan dankzij de goede zorgen van haar moeder en de bijzonder aardige scheepsarts.

Eerst ging het in kleine bootjes naar de wal en vervolgens op hoge houten karren getrokken door paarden over een honderden meters lange passagierspier. Van hieruit ging het per paardentram naar het Immigranten-hotel in La Rotonda de Panorama del Retiro, waar iedereen weer zelf de bagage van de hoge karren moest afladen om alles naar een enorme naastgelegen opslagruimte te brengen. In het emigrantenhôtel kreeg men de eerste vijf dagen vrije kost en inwoning. Het zat er bomvol en ze sliepen in grote slaapzalen met slechte hygiënische voorzieningen. In een enorme centrale eetzaal moest bij toerbeurten in groepjes worden gegeten. Van de vreemde kost kregen de meesten last van hun darmen. Sommigen waren zo uitgeput dat zij daaraan stierven.

Vanaf hier is niet meer precies te achterhalen hoe het verder ging met de Budels. In grote lijnen komt het erop neer dat hetgeen Albert en Christina in Nederland was voorgehouden beslist niet overeenkwam met wat zij in Argentinië aantroffen. Een algemene schets van het tijdsbeeld, aangevuld met familieverhalen kunnen enigszins een beeld geven van wat er zich mogelijk toen moet hebben afgespeeld.

Argentinië bleek een enorme cultuurschok. Alles was zo anders. Daar kwam nog bij dat niemand van het gezin een woord Spaans sprak. Gelukkig waren er enkele Vlaamssprekende Belgen, die hier al langer waren en Albert meer informatie konden geven. Bij aankomst was inmiddels ook hier de economie van het land sterk achteruitgegaan. Door allerlei corruptieschandalen, vriendjespolitiek en de stijgende goudprijs kon Argentinië de schulden niet meer betalen en verviel het land al gauw in een diepe depressie. Twee maanden na aankomst van de Budels werd er ook nog een staatsgreep gepleegd. De zittende president Juárez Celman werd gedwongen af te treden en Carlos Pellegrini nam de macht over.

Het was duidelijk dat Albert niet van plan was hier een houtzagerij op te zetten. Op de gevonden passagierslijst stond dat hij zich, zoals zo velen, in had laten schrijven als landarbeider. Misschien was het de bedoeling eerst wat geld te sparen met werken op haciënda's om daarmee later eventueel op een geschikte plek een houtzagerij te beginnen, maar dat zuur verdiende geld moest voorlopig dienen voor het onderhoud van het gezin. Bovendien kreeg Albert bij aankomst te horen, dat hij het passagebedrag in vijf halfjaarlijkse termijnen tegen een rente van 8% moest terugbetalen, wat neerkomt op fl.740,55. Pas dan had hij recht op voorschotten van de Nationale Bank in Buenos Aires. In Nederland had de agent hem verteld dat als hij daar niet aan kon voldoen, de Argentijnse staat het hem zou kwijtschelden.

Er waren gezinnen die in de grote steden bleven in plaats van naar de buitenplaatsen om daar hun geluk te zoeken, wat voor de meesten op een teleurstelling uitliep.

Albert meldde zich bij de Nederlandse Vereeniging van Weldadigheid, die onder leiding van de Nederlandse consul Van Riet in 1889 was opgericht voor de opvang van emigranten in Buenos Aires en kreeg zo via de Ofinina de Trabajo een baan in de landbouw. Het gezin werd gratis vervoerd naar de plaats of kolonie waar men zich wilde vestigen. Eerst per trein en daarna met paard en wagens het binnenland in richting Pampa. Volgens de reisverslagen van andere emigranten moet het een verschrikkelijke reis geweest zijn van enkele dagen, waarvan het laatste gedeelte een hel moet zijn geweest. Hotsend en botsend ging het over onverharde wegen met kuilen en gaten. Er waren enkele Nederlandse kolonies ontstaan in Tres Arroyos, Rosario en Buenos Aires, waarvan de eerste een succes werd en nog bestaat. Waarschijnlijk werden zij te werk gesteld op het platteland bij een grootgrondbezitter, waar de omstandigheden erbarmelijk waren. Zeker een derde van de kolonisten stierf door ziekte, honger of armoede. De behuizing was zeer schamel en er was nauwelijks beschutting en werktuigen voorhanden. Het bewerken van de grond werd extra bemoeilijkt door de grote hoeveelheid stenen en er moest vaak eerst driemaal geploegd worden. Met een werkweek van zeven dagen op basis van een 13-urige werkdag tegen een karig loon vervloog de droom al snel en moest Albert toegeven dat het zo echt niet verder meer kon. Hij en Christina hadden ook nog de verantwoording over de kinderen. Koste wat koste moest voorkomen worden dat hun gezin ten prooi zou vallen aan dezelfde ellende waarin een behoorlijk aantal

anderen wegzakten en waarvan sommigen uit pure arren moede zelfs hun dochters te huur aanboden.

Dat nooit!

Daar kwam nog bij dat de gezondheid van kleine Anna nu sterk achteruitging en de gezinsleden dit slechts met leden ogen moesten aanzien. Een dokter was in de verste verte niet voorhanden en uiteindelijk voltrok zich het drama. Nog geen jaar oud stierf de kleine Anna. Samen met alle tegenslagen en ontberingen moet dit voor het hele gezin de mokerslag geweest zijn en zeker voor Christina. In het bijzijn van alle gezinsleden werd Anna in een door Albert zelf vervaardigd kistje begraven. Voor een moeder is het verlies van een kind een eeuwige wond. Het verdriet drukte zwaar op het gezin. Velp was voor hen op dat moment nog nooit zo ver geweest. Het verlangen om weer terug te zijn in die vertrouwde omgeving en de schouders van troost van familie en vrienden te voelen woog nu meer dan het najagen van deze droom. Er was hier maar één antwoord op mogelijk: terug naar het dorp aan de Rozendaalse beek in de beschermende schaduw van de Oude Jan. Echter, het geld voor de terugreis was er niet. Er werd met behulp van de eerdergenoemde Nederlandse Vereniging van Weldadigheid een brief om financiële hulp naar familie en vrienden in Nederland gestuurd. Het gezin kwam namelijk niet in aanmerking voor financiële hulp via het Nederlandse consulaat.

Omdat nergens de namen op een passagierslijst terug te vinden zijn vermoed ik dat zij inderdaad volgens de familie verhalen als “depassagiers” op 19 maart 1891 met de laatste overtocht van het ss Edam vanuit Buenos Aires in Rotterdam aankwamen. Hoe dankbaar en opgelucht men was weer thuis te zijn bleek wel toen Albert in de Arnhemse Courant van mei 1891 een advertentie liet plaatsen waarin hij iedereen bedankte die de terugkeer van zijn gezin had mogelijk gemaakt.

Een enorme ervaring rijker en een gezinslid minder hervatte Albert zijn werk in de houtzagerij, tot hij twintig jaar later op 63-jarige leeftijd overleed na een noodlottige val uit een boom die omgezaagd moest worden. Albert werd waarschijnlijk wegens geldgebrek begraven in het graf van zijn ouders op de kleine begraafplaats aan de Bergweg te Velp. De verzekeringsmaatschappij weigerde namelijk Christina een uitkering te geven en de begrafenis kosten uit te betalen, maar hield er geen rekening mee dat deze vrouw voor hetere vuren had gestaan. Met behulp van haar zoon Albert spande zij een rechtszaak aan

die zij in 1912 won. Helaas is tijdens dit schrijven niet bekend waar oma Christina ligt begraven.

110 jaar later sta ik aan het graf van de man die tot dusver slechts een gezicht op een portret bij ons bovenaan de trap was. Ik heb geprobeerd zo dicht mogelijk bij zijn verhaal te komen, hem te begrijpen waarom en onder welke omstandigheden hij die beslissing tot dat hachelijke avontuur had genomen.

Links bovenaan op de foto staat in uniform mijn opa. Hij was achttien jaar toen hij zijn oudere broer naar Indië volgde, waar hij drieëndertig jaar woonde en ons vele verhalen over vertelde, maar geen woord over Argentinië. Rechts naast hem is zijn oudste broer Hendrik ingezet, want hij was al naar Indië vertrokken, waar hij in Aceh omkwam en begraven ligt op de Militaire Erebegraafplaats Peutjoet.

Velp was bij ons thuis altijd een magisch woord...en dat begrijp ik nu.

Het gezin van Albert en Christina Budel zes jaar na terugkeer in 1891.